

«Ο μαραθώνιος του Μαραθώνα. Η μάχη και η σημασία της σε μια διαδρομή 2500 ετών».

I. Η συνειδητοποίηση ενός μακρού παρελθόντος μπορεί ίσως να ζαλίζει, όμως κάποτε γλυκά, όπως το κρασί. Δεν μας χωρίζει μεγάλο διάστημα από τη συμπλήρωση δύομισυ χιλιάδων ετών από το Σεπτέμβριο του 490 π.Χ., όταν στα χώματα της μικρής παραλιακής αττικής πεδιάδας του Μαραθώνα οι πολίτες-στρατιώτες μιας εν εξελίξει δημοκρατίας, οι αρχαίοι Αθηναίοι, με μόνη την υποστήριξη της αδελφής τους πόλης επί βοιωτικού εδάφους, των Πλαταιών, απέκρουσαν επιτυχώς την προσπάθεια μιας ασιατικής πολυεθνικής αυτοκρατορίας με δυτικές βλέψεις να ελέγξει τις τύχες τους. Όταν επιχειρεί κανείς ν' αναπνεύσει, δηλ. να επιβιώσει, κοντά σε κειμήλια, κινδυνεύει μερικές φορές να πνιγεί απ' τη σκόνη τους ή απ' τη μυρωδιά της μούχλας. Δεν είναι αυτή η περίπτωση μας, ακριβώς επειδή το γεγονός που σφράγισε τον μικρό-μεγάλο τόπο του Μαραθώνα ούτε αφέθηκε ούτε αξίζει να εκπέσει του ενδιαφέροντος τόσων γενιών. Την περίφημη φράση του Tain, ότι η ιστορία γεννήθηκε μόλις πριν από πενήντα χρόνια τη βιώνουμε εντονότερα αναδιφώντας τα τονωτικά ορόσημα της ανθρώπινης πορείας, κι ένα απ' αυτά είναι οπωσδήποτε ο Μαραθώνας και το ιστορικό του περιεχόμενο.

Τα ορόσημα βέβαια συνήθως στήνονται, τουλάχιστον συνειδητοποιούνται, οπωσδήποτε τονίζονται εκ των υστέρων. Η ίδια η έννοια της «πρώτης πράξης» των Μηδικών προέκυψε μόνον μετά την εκστρατεία του Ξέρξη. Ο Ηρόδοτος και ο Θουκυδίδης την υπαινίσσονται, πλήρως διαμορφωμένη όμως τη βρίσκουμε αργότερα στον Πλάτωνα, ο οποίος σ' ένα γνωστό χωρίο του *Μενεξένου* (240 Ε) ανάγει ακριβώς στους αγωνιστές του Μαραθώνα την παράδοση της ελευθερίας των Αθηναίων και όσων κατοικούν στην ίδια ήπειρο μ' αυτούς: «'Εγὼ μὲν οὖν ἐκείνους τοὺς ἄνδρας φημὶ οὐ μόνον τῶν σωμάτων τῶν ἡμετέρων πατέρας εἶναι, ἀλλὰ καὶ

τῆς ἐλευθερίας τῆς τε ἡμετέρας καὶ ξυμπάντων τῶν ἐν τῆδε τῇ ἡπείρῳ· εἰς ἐκεῖνο γὰρ τὸ ἔργον ἀποβλέψαντες καὶ τὰς ὑστέρας μάχας ἐτόλμησαν διακινδυνεύειν οἱ Ἕλληνες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας, μαθηταὶ τῶν Μαραθῶνι γενόμενοι». Ὅτι ἐκτοτε επιτεύχθηκε κατὰ των Περσῶν βασίσθηκε κατὰ την ἀποψη του Πλάτωνα σ' εκείνο το διδακτικό επίτευγμα, ὥστε σ' αυτό ν' αξίζουν και τα πρωτεία του ὅλου αγώνα (στη Σαλαμίνα και το Αρτεμίσιο απένεμε τα δευτερεία και στις Πλαταιές τα τριτεία). Με παρόμοια έννοια στους πλατωνικούς *Νόμους* Μαραθῶνας και Πλαταιές είναι η αρχή και το τέλος της καθοριστικής περιόδου των Μηδικών και της σωτήριας έκβασής της. Ἦδη βέβαια αυτή η έμφαση στη σημασία της μάχης του Μαραθῶνα είχε αισθητές ιστορικές παραμέτρους μέσα στο παρόν του αρχόμενου τέταρτου αι. π.Χ., δηλ. τον κυρίως κόσμο του Πλάτωνα: η Αθήνα, και μάλιστα η ηττημένη Αθήνα της επαύριον του Πελοποννησιακού Πολέμου, ενδιαφερόταν να τονίσει την πρωταρχική της συμβολή στην αντιμετώπιση του περσικού κινδύνου, απ' την οποία άντλησε και τη νομιμοποίηση της μεταγενέστερης ηγεμονικής πολιτικής της. Παράλληλα, και στο εσωτερικό πεδίο η τοποθέτηση από τον Πλάτωνα των ναυτικών νικών (ιδίως της Σαλαμίνας!) σε δεύτερη θέση (και μάλιστα στους *Νόμους* και με ηθικό περιεχόμενο, δηλ. βελτίωσης ή μη των πολιτών) δείχνει σαφώς την προτίμηση για μια νίκη μη στενότερα συνδεδεμένη με τη συμμετοχή του «ναυτικού ὄχλου» στην πορεία της πόλης και την ολοκλήρωση της δημοκρατίας.

Όμως η αναγωγή της νίκης του Μαραθῶνα σε ακόμη ευρύτερης σημασίας ορόσημο βρήκε το φυσικό της, θα λέγαμε, πλαίσιο σε μια εποχή όπου ακριβώς οι ελληνικές αναμνήσεις μπορούσαν να συντηρηθούν κι αξιοποιηθούν μόνον ενταγμένες σε πραγματικά διεθνή πλαίσια για τα δεδομένα της κλασσικής αρχαιότητας, δηλ. κατὰ την περίοδο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ο Αίλιος Αριστείδης, ο Έλληνας λόγιος που φιλοτέχνησε το πιο ενδιαφέρον σωζόμενο ιδεολογικό πορτραίτο της Ρώμης των αυτοκρατόρων, δεν παρέλειψε σε ειδικό λόγο του, τον *Παναθηναϊκό*, να υμνήσει επίσης όχι μόνον γενικότερα την Αθήνα ως κοιτίδα και «τροφόν» ὅλων των Ελλήνων αλλά και ειδικότερα το γεγονός του Μαραθῶνα ως συγκεκριμένη αφετηρία αυτής της κοσμοϊστορικής εξέλιξης. Συγκεκριμένα, στο ίδιο χωρίο μνημονεύει αυτό το κομμάτι αττικής γης ως ἐκτοτε «σύμβολον ἀρετῆς» και την αθηναϊκή εκείνη

επιτυχία ως ουσιαστική βάση για την παραπέρα θαυμαστή ανάπτυξη της ίδιας της Αθήνας και του όλου ελληνικού κόσμου. Η διατύπωσή του χαρακτηρίζεται από ρητορική τόλμη -όπως κι ο ίδιος παρατηρεί-, όχι όμως κενότητα: «Δοκεῖ δέ μοι συγκληρωθῆναι τῇ τύχῃ τῆς πόλεως ἢ μάχῃ καὶ μηδέων ἄλλων εἶναι κατὰ γένος ἢ τῶν Ἀθηναίων. Ἐκείνη γάρ, εἰ καὶ νεανικώτερον εἰπεῖν, ὥσπερ μητρόπολις καὶ ἀφορμὴ τῶν ὕστερον πάντων ἐγένετο τοῖς Ἑλλησιν, οὐ μόνον τῶν ἐν τοῖς πολέμοις ἀγώνων ἀντὶ κρηπίδος ἢ παραδείγματος προτελεσθεῖσα, ἀλλὰ καὶ πάντων ἐπιτηδευμάτων καὶ βίου καὶ προαιρέσεως καί, τὸ σύμπαν εἰπεῖν, τοῦ τῶν Ἑλλήνων σπέρματος». Ὅπως οι αποικίες εξακτινώνονταν με κέντρο τη μητρόπολή τους, έτσι και η παραπέρα δράση των Ελλήνων είχε πια για πάντα ως σημείο αναφοράς τον Μαραθώνα. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι ο Αριστείδης δεν περιορίζει τη σημασία της μάχης στον στρατηγικό τομέα αλλά την θεωρεί ως την προϋπόθεση για την συνολική πρόοδο του γένους των Ελλήνων, περιλαμβάνοντας σ'αυτήν σαφώς και τις άλλες πλευρές της κοινωνικής ζωής και συμπεριφοράς.

Αλλά και τον περιορισμό της σημασίας της νίκης εκείνης στα ελληνικά πλαίσια ο ίδιος ο Αριστείδης θα υπερβεί αργότερα, όταν συζητώντας την κατάληξη της εκστρατείας του Ξέρξη, με αποφασιστική συμβολή και πάλι της «θαυματοποιού» Αθήνας, κορυφώνει τον αθηναϊκό του έπαινο με τη φράση: «οὔτω διὰ πάντων ἢ πόλις πᾶν ἔσωσε τὸ Ἑλληνικόν, καὶ τοῖς πᾶσιν ἐδείχθη μόνον φυλακτήριον οὔσα τοῖς Ἑλλησιν, οἶμαι δὲ καὶ τῷ λοιπῷ μέρει τῆς οἰκουμένης». Βρίσκουμε έτσι ήδη εδώ, μέσα στη συλλογιστική του αρχαίου κόσμου κατά τη ρωμαϊκή του περίοδο, τον συμπροβιβασμό του Μαραθώνα σε ευρύτερα κοινό τόπο-σύμβολο για τη διαφύλαξη οικουμενικών αξιών. Ο δρόμος για παρόμοιες απόψεις νεότερων διανοητών όπως τη γνωστή άποψη του John Stuart Mill, που θεωρούσε ότι και στα πλαίσια της βρεταννικής ιστορίας η μάχη του Μαραθώνα είναι σημαντικότερη από εκείνη του Hastings είχε έτσι ουσιαστικά διανοιχθεί. Στα νεοελληνικά πλαίσια, πέρα από φθηνές φανφάρες και επετειακά λογύδρια, η ίδια αντίληψη καταγράφηκε με ουσιαστική ανάλυση από τον πολιτικό και διανοητή -καθόλου πάγκοινος συνδυασμός- Παναγιώτη Κανελλόπουλο.

Αξίζει να επανέλθουμε και να προσέξουμε λίγο περισσότερο αυτή τη διεύρυνση του τιμητικού βάρους για τον Μαραθώνα στα χρόνια του Αριστείδη. Ήταν απόλυτα ταιριαστή σε μια εποχή που πρόβαλλε παλιές ταυτότητες και χρειαζόταν, προφανώς, ενθάρρυνση γι' αντίστοιχες νίκες έναντι νέων ανατολικών αντιπάλων. Όσο κι αν στα χρόνια του Αντωνίνου του Ευσεβούς, όπου χρονολογείται μάλλον η συγγραφή του *Παναθηναϊκού*, οι σχέσεις Ρωμαίων και Πάρθων βρίσκονταν σε ειρηνική ύφεση, οι τελευταίοι δεν έπαυαν ποτέ να είναι ο μεγάλος αντίπαλος και μάλιστα στη γλώσσα των Ελλήνων λογίων της Ανατολής να παρουσιάζονται κάποτε απλά ως «Πέρσαι». Με τον τρόπο αυτό οι προηγούμενες ένδοξες φάσεις του ανταγωνισμού Ανατολής και Δύσης γίνονταν εύκολα παρουσιάσιμες, κι αξιοποιήσιμες, ως βαρύνοντα ιστορικά προηγούμενα. Με την ίδια ακριβώς έννοια ο δάσκαλος του Αριστείδη, ο περίφημος Ηρώδης ο Αττικός, που σίγουρα έζησε και τις φάσεις πολεμικών αναμετρήσεων Ρώμης και Πάρθων επί Τραϊανού και της συναρχίας Μάρκου Αυρηλίου και Λουκίου Βήρου, πιθανότατα δεν εξέφραζε μόνον τον τοπικό του πατριωτισμό με τη συντήρηση της μνήμης και την προβολή της μάχης και στα χρόνια του. Οι στρατιωτικές νίκες δεν είναι μόνον συναποτέλεσμα όπλων αλλά αποτελούν και οι ίδιες χρησιμότετα ιδεολογικά όπλα για τους φυσικούς ή, υπό οποιαδήποτε έννοια, επιδέξιους πολιτικούς διαδόχους των αρχικών νικητών.

II. Όσο σημαντικότερο είναι ένα ιστορικό γεγονός, και ο χώρος που συνδέθηκε μαζί του, τόσο συνήθως είναι και πιο πολύπτυχο. Όπως ήδη σημειώθηκε, ο Μαραθώνας και η μάχη του αποτέλεσαν τον νικηφόρο πρόλογο, βάση και οίονό, για την τελική έκβαση των Περσικών Πολέμων. Με την έννοια αυτή ο Μαραθώνας είναι ένα βασικό κεφάλαιο εκείνης της αποφασιστικής περιόδου για τη σχέση αρχαίας Ευρώπης και Ανατολής, ένα νήμα που η μεταγενέστερη ιστοριογραφία όλων των περιόδων δεν μπορούσε να μη προβάλλει και συνεκτιμήσει ιδιαίτερα κάτω από ποικίλλοντα κατά εποχές πρίσματα. Παράλληλα, η αριθμητική σχέση των αντιπάλων (πέρα από οποιεσδήποτε διογκωτικές υπερβολές της μεταγενέστερης παράδοσης) προκαλούσε πάντοτε αυθόρμητες ποιοτικές συγκρίσεις. Φυσικά, η εύκολη εκδοχή

της υπεροχής έναντι βαρβάρων (στα ρωμαϊκά χρόνια ο Justinus μιλούσε για την εντύπωση αναμέτρησης ανθρώπων και ζώων) ήταν πάντοτε η πρόχειρη λύση αλλά ποτέ δεν ικανοποιούσε απόλυτα: ήδη προσεκτικά ο Πλάτωνας στον *Μενέξενο* είχε απλώς συμπεράνει ότι στον Μαραθώνα επιβλήθηκε η *ἀρετή* (ανδρεία) στο *πλήθος* και τον *πλοῦτο*, δηλ. την κάθε είδους δύναμη των αριθμών.

Ταυτόχρονα, η γοητεία του γεγονότος έγκειται εδώ πάντα όχι μόνο στην πρωταρχικότητά του, αλλά και στη δροσερή αθωότητα, θα λέγαμε, με την οποία παρουσιάζεται ο κόσμος των Αθηναίων της εποχής και στους μύθους που η μετρημένη συνείδηση της αξίας του μπόρεσε ήδη παράλληλα με τα συμβάντα του 490 π.Χ. ν' αρχίσει να δημιουργεί. Ήταν απ' την αρχή ένα σκηνικό συνύπαρξης, στενής συνεργασίας και διαλόγου θεών και ανθρώπων, περισσότερο ίσως από οποιαδήποτε άλλη συγκυρία της αρχαίας ελληνικής ιστορίας. Η αδυναμία των ανθρώπων να πιστέψουν έως ένα βαθμό οι ίδιοι τι είχαν πετύχει ανάβλυζε ως επανειλημμένη παρέμβαση των θεών στην πορεία των γεγονότων. Υπάρχει απ' αυτή την άποψη κάτι το πραγματικά επικό-ομηρικό στην παράδοση για τον Μαραθώνα, όπως π.χ. -ήδη στον Ηρόδοτο- η εμφάνιση στον Φειδιππίδη και η εθελούσια στρατολόγηση του Πάνα υπέρ των Αθηναίων. Τι υπέροχο εύρημα, αλήθεια! Ο ανθεκτικός δρομέας πήγε στην Πελοπόννησο για να ζητήσει επικουρία ανθρώπων και γύρισε με συμμαχία θεού. Θα μπορούσε νάχει υπάρξει ωραιότερη απάντηση-σχόλιο στο θρησκευτικό κώλυμα των Σπαρτιατών να συστρατευθούν τότε με τους Αθηναίους; Εξ άλλου ήδη στην περίφημη ζωγραφική αναπαράσταση της μάχης στην Ποικίλη Στοά, της Κιμώνειας εποχής, ο Θησέας έβγαινε απ' τη γη για να συμπαρασταθεί τους συμπατριώτες του, ενώ ο τοπικός ήρωας Έχετλος συμπολεμούσε με τους Έλληνες. Πολύ πριν από τις ιστορίες φαντασμάτων και τ' άλογα που χρεμετίζουν μέσα στη νύχτα, όπως μας μεταφέρει τις τοπικές, αλαφροϊσκιωτες αφηγήσεις ο Πausανίας το 2^ο αι. μ.Χ., ο Μαραθώνας είχε ένα πλούσια βλαστημένο μύθο.

III. Πολλά απ' τα νήματα σημασίας και τα μοτίβα σημασιοδότησης του Μαραθώνα που υποδείχθηκαν ως εδώ έχουν πλεχθεί στις εικόνες του Μαραθώνα και της μάχης του στη νεότερη πνευματική παραγωγή, εντός και εκτός των πλαισίων των

αρχαιογνωστικών επιστημών. Φυσικά, το πιο επίμονο θέμα γενικής ερμηνείας είναι η σημασία της μάχης στην μακραίωνη αντιπαράθεση Δύσης και Ανατολής. Βέβαια, κι εδώ υπάρχουν πολλές επί μέρους διαφοροποιήσεις, σε εύλογη συνέχεια των αρχαίων εκτιμήσεων που μνημονεύθηκαν, όπως όσον αφορά τη σωστή αξιολόγηση των ελληνικών νικών στα Μηδικά μεταξύ τους. Σε μια π.χ. από τις σημαντικότερες πιο πρόσφατες επιστημονικές συνθέσεις για τους Περσικούς Πολέμους που οφείλουμε στη γλαφυρή πένα του Peter Green, συναντούμε την άποψη ότι: «Εάν σήμερα ακόμη μιλούμε για τη δόξα της Αθήνας του Περικλή, τον Θεμιστοκλή θα έπρεπε μάλλον να ευγνωμονούμε παρά τους πολεμιστές του Μαραθώνα». Ωστόσο ακόμη κι εδώ αναγνωρίζεται ότι «αυτή η πρωτοφανής νίκη ενίσχυσε τρομερά το ηθικό των Αθηναίων». Πράγματι, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι στο χρονικό των ελληνο-περσικών αναμετρήσεων ο Μαραθώνας ακολουθεί την καταστροφή της Ιωνικής Επανάστασης και προηγείται της

-σοοδήποτε ένδοξης- ήττας των Θερμοπυλών. Όπως σαφώς -αν και με κάποια υπερβολή αφού είχε προηγηθεί ακριβώς η Ιωνική Επανάσταση- δηλώνει ο Ηρόδοτος για τους Αθηναίους του Μαραθώνα: «...πρῶτοι δὲ ἀνέσχοντο ἐσθῆτά τε Μηδικὴν ὄρωντες καὶ τοὺς ἄνδρας ταύτην ἐσθημένους· τέως δὲ ἦν τοῖσι Ἑλλῆσι καὶ τὸ οὖνομα τῶν Μήδων φόβος ἀκούσαι». Ακριβώς σ' αυτό το πνεύμα από τους παλιότερους βασικούς μελετητές των Μηδικών ο μὲν Andrew R. Burn είχε παρατηρήσει: "The danger [: after Marathon] would still be there; but the defence would always be buoyed up by a great memory", ενώ ο επίσης αλησμόνητος, όχι απλός μελετητής αλλά δόκιμος βηματιστής του Μαραθώνα, Nicholas Hammond συμπέρανε: "The victory of Marathon did not avert the invasion of Greece by Persia. It keyed the fighting spirit of Athens to the highest pitch. It showed to Sparta the conditions under which Greek infantry could defeat Persian infantry. It inspired other Greek states with the will to resist. These three consequences were indispensable to the future salvation of Greece. In this sense the battle of Marathon was a decisive event in world history". Ακριβώς στην κάθετη αύξηση της ελληνικής αυτοπεποίθησης και τις μεγάλες προοπτικές ανάδειξης της Αθήνας -όπως ακριβώς πρόβλεπε ο Μιλτιάδης του Ηροδότου στον πολέμαρχο Καλλίμαχο- εντόπιζαν ήδη παλιότερα ο John B. Bury και αργότερα, μεταξύ άλλων, ο Hermann Bengtson και ο

Victor Ehrenberg τα βαρύνοντα αποτελέσματα της μάχης. Τη μεγάλη στρατηγική σημασία της μάχης για ό,τι ακολούθησε αλλά και τις πολιτικές της επιπτώσεις στην εσωτερική εξέλιξη της Αθήνας (δηλ. την πορεία εδραίωσης της δημοκρατίας) αλλά και της Σπάρτης τόνισε πιο πρόσφατα και στη δική του σύνθεση για την πρωιμότερη αρχαία ελληνική ιστορία ο Robin Osborne.

Στα πλαίσια της γερμανόφωνης βιβλιογραφίας και με υπόβαθρο το θέμα της «διαχρονικής» αναμέτρησης Ανατολής-Δύσης μπορούμε επίσης να εντοπίσουμε ενδιαφέρουσες απόψεις και αποκλίσεις. Έτσι για τον H. Bengtson (ό.π.) ο Μιλτιάδης ήταν ο «πρώτος σημαντικός στρατηγός της Δύσης», ενώ σε μια αξιολογημένη σύνθεσή του της αρχαίας ελληνικής ιστορίας ο Al. Heuss μίλησε μεν επίσης για την «κοσμοϊστορική ώρα του Μιλτιάδη» στο Μαραθώνα, αντέδρασε όμως έντονα στη φθηνή ρητορική για τη μάχη αυτή και τα Μηδικά ως επιτυχία αποτροπής ενός περίπου πνευματικού τέλους της ελληνικής και γενικότερα ευρωπαϊκής Δύσης στα χέρια της Περσικής Ανατολής. Έγραφε ο Heuss: «Οι Πέρσες δεν ήταν Ούννοι, ούτε καν Ασσύριοι, και τίποτε δεν τους ήταν ως ιδέα πιο ξένο από το να ποδοπατήσουν την παράδοση και τα έθιμα των υπηκόων τους και να ξεριζώσουν τον πολιτισμό τους». Στην αποφασιστική ανάπτυξη της Αθήνας, ως πολιτείας και πολιτισμού, μετά τους Περσικούς Πολέμους εντόπιζε ήδη κι αυτός το νήμα κοσμοϊστορικής σημασίας που μας συνδέει πάντα μ' ό,τι εκφράζει ο Μαραθώνας και τα χώματά του. Παρόμοιες θέσεις περιέλαβε στην κρίση του και ο μεταπολεμικός Fritz Schachermeyr, αν κι εδώ Μαραθώνας, Σαλαμίνα και Πλαταιές συνδέθηκαν αιώνια, και ισότιμα, όχι μόνο με «τη δύναμη της ιδέας της ελευθερίας» αλλά παραπέρα και μ' εκείνη μιας «εθελούσιας ανδρικής αγωγής» (freigewählte Manneszucht), όπου μάλλον, διασκεδαστικά, επιβίωνε κάποιο από τα φαιά στοιχεία της προπολεμικής ιδεολογικής ταυτότητας του συγγραφέα.

Πάντως, η γοητεία του Μαραθώνα -και γενικότερα των Περσικών Πολέμων- δεν παύει να ελκύει ερευνητές, τόσο αυτόνομα όσο και στα πλαίσια ευρύτερων συνθέσεων για τους Περσικούς Πολέμους. Δύο έργα του τελευταίου τύπου, πέρα του μνημονευθέντος ήδη έργου του Green, υπάρχουν ήδη στην πρόσφατη αγγλόφωνη βιβλιογραφία: του Lazenby (1993) και του Cawkwell (2005). Και στα

δύο έργα ο Μαραθώνας έχει το δικαιωματικό τμήμα του. Στο έργο του Lazenby γίνεται σοβαρή προσπάθεια επανεξέτασης όλων των γραμματειακών και αρχαιολογικών δεδομένων για τη μάχη, επιζεί δε και κάτι από τον ρομαντισμό παλιότερων δυτικών μελετητών για τον τόπο και την ιστορία του, όταν ο συγγραφέας καταληκτικά σημειώνει στο αντίστοιχο κεφάλαιο (με τίτλο παρμένο από ένα ποίημα του Βύρωνα), ότι “to this day there is something very special about the sight of that mound [: ο Τύμβος] at the end of its avenue of cypress trees, with the blue sea beyond, and the hills of Euboia grey in the distance”. Ο Cawkwell πάλι είναι μεν απαλλαγμένος από τα στενά (και οπωσδήποτε παραποιητικά, όπως είδαμε) κλισέ ενός τοπίου αναμέτρησης μιας ευλογημένης Δύσης με μια φρικτή Ανατολή, αλλά ως προς την ανασύνθεση της μάχης του Μαραθώνα μάλλον απογοητεύει με την άτοπη προσπάθεια να παρουσιάσει την εικόνα μιας μάχης με αποχωρούντες ήδη Πέρσες, ώστε να μειώνεται στο ελάχιστο δυνατό η αξία της περσικής ήττας. Θα ήταν ως προς αυτό το στοιχείο της μάχης τουλάχιστον ασύνετο να θέταμε μια ερμηνεία ενός λήμματος του βυζαντινού λεξικού της Σούδας πάνω απ’τον Ηρόδοτο, επιλογή που έχει αναιρεθεί πειστικά ήδη στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα. Νομίζω ότι η διαπολιτισμική μας ανωτερότητα δεν χρειάζεται να οδηγεί σε υπερβολές παρόμοιες μ’ εκείνες σε αντίδραση των οποίων δικαιολογημένα προέκυψε. Είναι άλλωστε πολύ ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε ότι το σοβαρότερο έργο ανασύνθεσης της αρχαίας Περσικής ιστορίας που διαθέτουμε σήμερα, από τον Γάλλο συνάδελφο Pierre Briant, δεν διστάζει να τοποθετήσει την περσική επιχείρηση στο Μαραθώνα στα πλαίσια ενός σχεδίου εξασφάλισης του ελέγχου του Αιγαίου από την Περσία, όπου περιφερειακά εντάχθηκε και η αποκατάσταση στην Αθήνα του έκπτωτου τυράννου Ιππία. Μπορεί λοιπόν για την Περσία η ζημιά του Μαραθώνα σε ανθρώπινο και άλλο υλικό να ήταν σχετικά αμελητέα αλλά δεν επρόκειτο για ένα αμελητέο σχέδιο, όπως έδειξε άλλωστε και η επανάληψή του μ’ άλλη μορφή. Ας μη ξεχνούμε ότι για όλες τις αυτοκρατορίες της ιστορίας η απώλεια κύρους και όχι ανθρώπινων ζωών ζυγίζει περισσότερο, κι αν συμφέρον των ίδιων είναι να συγκαλύπτουν αυτή την αλήθεια, έργο των ιστορικών είναι να την αναδεικνύουν.

Τέλος, ας σημειωθούν δύο σχετικές και πολύ πρόσφατες ιστορικές μονογραφίες: (α) η ευρύτερη σύνθεση –επεξεργασμένη διατριβή– του Michael Jung (2006) που διερευνά συστηματικά τη βαθμιαία δημιουργία της παράδοσης και, φυσικά, της σε αξιολογο βαθμό μυθοποίησης και των δύο μεγάλων πεζικών νικών των Μηδικών, Μαραθώνα και Πλαταιών, με διάφορες χρήσιμες αναλύσεις και συμπεράσματα ως προς την εξέλιξη της ανάμνησης των δύο αυτών γεγονότων-μνημείων μέσα στα πλαίσια της μεταγενέστερής τους αρχαιότητας· (β) η ακόμη πιο πρόσφατη (2009) σύνθεση, επίσης συστηματική αλλ’ απευθυνόμενη σ’ένα ευρύτερο κοινό, του Γάλλου συναδέλφου Patrice Brun για τη μάχη του Μαραθώνα, «την ιστορία, τη μνήμη και τον μύθο της», όπως επιγράφεται χαρακτηριστικά το πρώτο, εισαγωγικό κεφάλαιο του βιβλίου. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι εδώ κατ’ αρχήν η παρακολούθηση της σύνδεσης του ιστορικού γεγονότος και του ήδη πρώιμου μύθου του με σταθμούς της γαλλικής ιστορίας: ο Μαραθώνας της περσικής παραλληλίσθηκε με το Βαλμύ της πρωσοικής απόκρουσης στα χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης, αλλά αργότερα ακόμη και με τη μάχη του Μάρνη κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο! Προβληματίζει και στη σύνθεση αυτή η προχωρημένη υποτίμηση της αξίας της ελληνικής νίκης για ό,τι δημιουργήθηκε κατά την ακολουθούσα, κλασσική περίοδο της αρχαίας ελληνικής ιστορίας. Επίσης αξιοπρόσεκτα διδακτική είναι η καταληκτική σύνδεση της προσωπικής γνωριμίας του συγγραφέα με τον τόπο και την ατμόσφαιρά του: από την ενθουσιώδη και βαθύτερη μέθεξη του νεαρού φοιτητή της δεκαετίας του ’70 στην αποστασιοποίηση του ώριμου επιστήμονα απέναντι σ’ έναν τόπο-θησαυρό φτηνής τουριστικής «αξιοποίησης» στο παρόν. Δεν βλάπτει να συνειδητοποιούμε πόσο τα ποτάμια του τουρισμού παρασέρνουν κάποτε τα στοιχεία ρωμαντικής γοητείας ενός τόπου, ακόμη και (ή και περισσότερο) ενός τόπου-συμβόλου. Να ελπίσουμε ότι κάθε σχετική συλλογική επιστημονική προσπάθεια, όπως δύο ειδικά συμπόσια που έγιναν στην Ελλάδα (ένα στον ίδιο τον σημερινό Δήμο του Μαραθώνα τον Σεπτέμβρη του 2008 κι άλλο ένα στους Δελφούς τον Ιούλιο του 2010) είναι ταπεινά αλλά ουσιαστικά βήματα, μέσα σε πραγματικά διεθνή πλαίσια, προς μια ποιοτικότερη κατεύθυνση, μια επιστημονική επαναπροσέγγιση σε κοινές και

γνήσιες ευρωπαϊκές ρίζες; Πάντως, σταθερά «τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον οὐκ ἔᾶ καθεύδειν», και τους επιστήμονες.

IV. Οι επιστημονικοί (ακόμη περισσότερο: οι δι-επιστημονικοί) Μαραθῶνιοι απαιτούν κι αυτοί ανθεκτικότητα, νομίζω όμως ότι είμαστε σε καλό δρόμο, ιδίως όταν κάθε είδους αρχαιογνώστες συνεργάζονται. Οφείλω δε να τονίσω εδώ ότι επίσης η αρχαιολογική έρευνα του Μαραθῶνα έχει όχι μόνον σημαντικό παρελθόν αλλά και παρόν και μέλλον. Όλα δείχνουν ότι η συνεργασία αυτή προχωρεί μ' εντεινόμενη συχνότητα πάνω στο θέμα του Μαραθῶνα (ιδίως των τοπογραφικών προβλημάτων του). Και η φράση του Αίλιου Αριστείδη «ἀφορμὴ τῶν ὕστερον πάντων» δεν μπορεί να είναι τελικά παρά ακριβῶς προτροπή για σοβαρή, συλλογική δουλειά, απ' την οποία μόνον οφέλη μπορούν να προέλθουν. Το χρωστούμε σε νεκρούς και ζωντανούς, που πάντα -και ιδίως θάλεγα σ' αυτά εδώ τα χώματα- έχουν δείξει ότι μπορούν παραδοσιακά και συγκινητικά ν' αλληλοστηρίζονται. Ο συνεχιζόμενος μαραθῶνιος (ουσιαστικά η σκυταλοδρομία) του Μαραθῶνα είναι τελικά ένα θαύμα αντοχής, τιμής και αναφοράς προς βασικές και πανανθρώπινες αξίες, όπως εξ αρχής τα ιδανικά της ελευθερίας και της δημοκρατίας, παντοτινά επίκαιρα. Όσο η ανθρωπότητα πιστεύει σ' αυτά, ο μαραθῶνιος του Μαραθῶνα και όσα συμβολίζει δεν κινδυνεύουν να διακοπούν. -

Κώστας Μπουραζέλης

Σημείωση

Πρόκειται για ελαφρά τροποποιημένη και συντετμημένη μορφή του κειμένου του συγγραφέα που δημοσιεύεται στον τόμο: Κ. Μπουραζέλης – Κ. Μεϊδάνη (επιμ.), *Μαραθῶν. Η μάχη και ο αρχαίος δήμος*, Αθήνα 2010.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Behr, C.A., P. Aelius Aristides. The Complete Works, I-II, Leiden 1986, 1981.
- Bengtson, H., Griechische Geschichte von den Anfängen bis in die römische Kaiserzeit, München 1969⁴.
- Briant, P., Histoire de l'Empire perse de Cyrus à Alexandre, Paris 1996.
- Brun, P., *La bataille de Marathon*, Villatuerta (Larousse) 2009.
- Burn, A.R., Persia and the Greeks: the Defence of the West, c. 546-478 B.C., London 1962, 1984².
- Bury, J.B. & Meiggs R., *A History of Greece*, London 1951³.
- Buraselis, K., "The Roman World of Polyainos. Aspects of a Macedonian Career between Classical Past and Provincial Present", *ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΙΑ* 8(1993-94), 1995, 121-139.
- Busolt, G., Griechische Geschichte bis zur Schlacht bei Chaeroneia, II: Die ältere attische Geschichte und die Perserkriege, Gotha 1895.
- Cawkwell, G., *The Greek Wars. The Failure of Persia*, Oxford 2005.
- Christ, K., Hellas. Griechische Geschichte und deutsche Geschichtswissenschaft, München 1999.
- Doenges, N. A., "The Campaign and Battle of Marathon", *Historia* 47 (1998), 1-17.
- Ehrenberg, V., From Solon to Socrates. Greek History and Civilization during the 6th and 5th Centuries BC, London 1973².
- Evans, J.A.S., "Herodotus and the Battle of Marathon", *Historia* 42 (1993), 279-307.
- Gehrke, H.-J., "Marathon: a European Charter Myth?", *Palamedes* 2 (2007), 93-108.
- Goette, H.R. / Weber, T.M., *Marathon. Siedlungskammer und Schlachtfeld – Sommerfrische und olympische Wettkampfstätte*, Mainz 2004.
- Green, P., *The Greco-Persian Wars*, Berkeley 1996, (ελλ. μετ. της Αρ. Αλαβάνου, Αθήνα: Εκδόσεις Κ. Τουρίκη 2004, με αδυναμίες).
- Hammond, N.G.L., *A History of Greece to 322 B.C.*, Oxford 1967².
- του ίδ., "The Campaign and Battle of Marathon", *JHS* 88 (1968), 13-57.
- Heuss, Al., "Hellas. Die klassische Zeit", in: *Propyläen-Weltgeschichte*, III.1, Frankfurt a.M. 1962, 214-400.

Hölkeskamp, K.-J., "Marathon – vom Monument zum Mythos", in: D. Papenfuß / V.M. Strocka (Hgg.), *Gab es das griechische Wunder? Griechenland zwischen dem Ende des 6. und der Mitte des 5. Jhdts. v. Chr.*, Mainz 2001, 329-353.

Jung, M, Marathon und Plataiai. Zwei Perserschlachten als "lieux de mémoire" im antiken Griechenland, Göttingen 2006.

Κανελλόπουλος, Π., Από τον Μαραθώνα στην Πύδνα κι ως την καταστροφή της Κορίνθου (490-146 π.Χ.), Α΄-Γ΄, Αθήναι 1963.

Κουμανούδης, Στ. Ν., «Μαραθῶνι», *AAA* 11/1978 (1980), 232-244.

Lazenby, J.F., *The Defence of Greece (490-479 B.C.)*, Warminster 1993.

Loreaux, N., "Marathon" ou l'histoire idéologique. A propos des paragraphes 20 à 26 de l'oraison funébre en l'honneur des soldats qui allèrent au secours des Corinthiens (attribuée à Lysias)", *REA* 75 (1973), 13-42.

Ματθαίου, Άγγ., "Ἀθηναίοισι τεταγμένοισι ἐν τεμένει Ἡρακλέους (Hdt. 6. 108. 1)", in: P. Derow / R. Parker (eds.), *Herodotus and his World. Essays from as Conference in Memory of George Forrest*, Oxford 2003, 190-202.

Mersch, A., "Archäologischer Kommentar zu den ὀGräbern der Athener und Plataier in der Marathonien", *Klio* 77 (1995), 55-64.

Oliver, J.H., *The Civilizing Power: A Study of the Panathenaic Discourse of Aelius Aristides Against the Background of Literature and Cultural Conflict, with Text, Translation, and Commentary*, Philadelphia 1968.

Osborne, R., *Greece in the Making (1200-479 BC)*, London 1996.

Παπαρρηγόπουλος, Κ., «Ἡ περί της ἐν Μαραθῶνι μάχης ἀτελεύτητος συζήτησις», *Ἑστία* 1887, Β΄, τεύχος 623 (6/12/87), 785-6.

Πετράκος, Β., *Μαραθῶν*, Αθήνα 1995.

Pritchett, W.K., *Studies in Ancient Greek Topography*, I, Berkeley 1965.

Φωτίου, Κ.Φ., *Ἡ τετράπολη του Μαραθῶνα. Συμβολή στην αναθεώρηση των δῆμων και της μάχης*, διδ. διατρ., Αθήνα 1982.

Ραμού-Χαψιάδη, Άν., *Σωτήρες της Ελλάδος ναυκράτορες*, Αθήνα 1994.

Schachermeyr, F., *Griechische Geschichte unter besonderer Berücksichtigung der geistesgeschichtlichen und kulturmorphologischen Zusammenhänge*, Stuttgart 1960.

Shrimpton, G., "The Persian Cavalry at Marathon", *Phoenix* 34 (1980), 20-37.

Stuart Mill, John, *Collected Works* (ed. by J.M. Robson), XI, Toronto 1978.

Θέμελης, Π., «Μαραθών. Τα πρόσφατα αρχαιολογικά ευρήματα σε σχέση με τη μάχη», *ΑΔ* 29/1974 (1977), 226—44.

Vanderpool, Eug., “The Deme of Marathon and the Herakleion”, *AJA* 70 (1966), 319-23.

του ίδ., “Regulations for the Herakleian Games at Marathon”, in: K. Rigsby et al. (eds.), *Studies Presented to Sterling Dow on His Eightieth Birthday*, Durham (N.C.) 1984, 295-6.

van der Veer, J.A.G., “The Battle of Marathon. A Topographical Survey”, *Mnemosyne* 35 (1982), 290-321.

Wilamowitz-Moellendorf, Ul. von / Niese, B., *Staat und Gesellschaft der Griechen und Römer*, Berlin 1910.